

Közösségépítés a könyvtárban – jó gyakorlatok

A könyvtár az egyik legrégebbi intézménytípus, amely a történelem változásaival állandóan újabb és újabb szerepeket, attitűdöket vett fel. Jóllehet a történelmi múltban jórészt az elit intézményei voltak, az írástudás elterjedésével és a polgárosodással együtt megjelentek az igények a legszélesebb rétegeket megszólító közkönyvtárakra is. A könyvtárak hosszú története és a fennmaradásuk legfőbb záloga az, hogy funkciórendszerük állandó újragondolásával ezek az intézmények tartósan képesek voltak relevánsak maradni az emberek számára. A kulcs a társadalom igényeinek folyamatos szem előtt tartása és a szolgáltatások állandó újragondolása.

Napjainkban a társadalom igényeihez való alkalmazkodás egyik legfontosabb jellemzője az aktivitás, amely szerint nem feltétlenül a használatnak kell a könyvtárhoz mennie, hanem a könyvtár megy a használóhoz. Tulajdonképpen ugyanez az attitűd jelenik meg a legtöbb kereskedelmi és közszolgáltatás területén is. Ennek a jelenségnek az egyik oldala, amikor a szolgáltatásokat elektronikus úton, otthonról tudjuk elérni. A másik oldala pedig, amikor a szolgáltatások új kontextusokban jelennek meg, amellyel kényelmesebbé, az adott helyzethez adekvátábbá, a szolgáltatások integráltsága és egymást kiegészítő-erősítő jelege miatt komplexebbé, s nem utolsósorban izgalmasabbá, érdekesebbé lehet tenni a kínált tartalmat. Példa erre, amikor a könyvesboltban kávézni is lehet, amikor a nagy áruházak gyermekmegőrzőt és játszóházat üzemeltetnek, vagy amikor a játszóház egyben fagyfalozóként is működik. Ez utóbbi példák a használók szempontjából egy olyan „one-stop-shop”-ot jelentenek, ahol egyszerre több ügyet is el lehet intézni kényelmesen, a szolgáltatók részéről pedig megkönnyítik a célközönség elérését. Ennek feltétele az, hogy a szolgáltatások egy helyen, ugyanazt a célközönséget igyekezzenek megszólítani. Ebben az esetben valamennyi résztvevő számára előnyöket jelent az együttműködés, hiszen az egyrészről a saját szolgáltatás új elemekkel való gazdagítását jelenti, másrészről új használókat is hoz.

A szolgáltatások állandó megújítása, a folyamatos innováció a könyvtárban is meghatározó jelentőségű. A használók elvárják az újdonságot, megelégedettséggel tölti el őket, ha váratlan kontextusokban jelenik meg a könyvtár, vagy a könyvtárban jelenik meg

valamilyen váratlan szolgáltatás, illetve a könyvtár is elérhetővé válik az új, integrált szolgáltatási modellek keretében (lásd e lapszámunkban a finn Koilliskeskus példáját).

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás című projektben a módszertani fejlesztések kapcsán számos jó gyakorlatot gyűjtöttünk Magyarországról és a nagyvilágból, amelyek a könyvtár közösségépítő funkciójához kapcsolódóan innovatív szemléletet hordoznak. A cél nem feltétlenül az, hogy ezeket a szolgáltatásokat a könyvtárak lemásolják, sokkal inkább az, hogy a gyakorlatok mögött húzódó korszerű és kreatív szemlélet adaptálásával hozzájáruljanak használói és közösségük elégedettségéhez, megőrizve eredeti céljait.

Ebben a cikkben a projekt módszertani útmutatóinak elkészítéséhez összegyűjtött jó gyakorlatokból válogattunk össze néhányat, amelyek különböző módokon támogathatják a közösségfejlesztést.

Könyvtári szolgáltatások váratlan helyszíneken

A könyvtáros szakirodalomban számos olyan szolgáltatást találunk, amelyek esetében az intézmény kitelepül, új helyszínen jelenik meg, ahol a saját szolgáltatásainak a célközönségét sejtí, vagy új használók toborzására lát esélyt. A kitelepülés klasszikus példája a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1914-ben indult állatkerti csacsifogata, amely a Budapesti Állat- és Növénykert látogatóit szolgálta. A két, ismeretterjesztéssel is foglalkozó intézmény célközönsége is hasonló, a gyermekek és a családok mindkét kontextusban fontos használói bázisát jelentik a szolgáltatásoknak.

A különféle témák, ünnepek apropóján feldíszített villamosok és más járművek közlekedése talán sokak számára ismerős jelenség, pl. Budapesten és Miskolcon is szoktak ünnepi díszbe borult villamosok közlekedni advent idején. A tavalyi versvillamos Miskolcon május 27. és június 21. között mégis szokatlan jelenség volt. A villamost a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, valamint a BartókPlusz Operafesztivál szervezői indították, és két rendezvényt hirdettek; az Ünnepi könyvhetet és az utána lezajlott BartókPlusz Operafesztivált.

A villamos nemcsak a belső térben népszerűsítette az olvasást és a verseket, hanem már a külső megjelenésén, a bordóra festett falakon és az ablaküvegekre rajzolt alakokon is látszott, hogy nem egy szokványos szerelvénnyel érkezik a megállóba.

A villamoson olvasósarkok voltak kialakítva, a mennyezetről virág formájú versidézeteket lógattak le, a kiállított könyveket bárki szabadon olvashatta az utazása alatt, az idézetes ládákból pedig választhattak maguknak egy-egy idézetet a leszálló utasok. A villamos Miskolc sétálóutcájának egyik kedvelt rendezvényszínhelyéig, az Erzsébet térig közlekedett, ahol különféle programok várták az érdeklődőket.

A versvillamosnak nagyon jó volt a fogadtatása a lakosság körében, szinte mindenki kezében volt egy könyv vagy idézet, amíg a villamoson utazott. A közös élmény közös beszédtemát adott az embereknek. A kezdeményezés sikerét garantálta, hogy nem mindennapi dolgot hoztak létre. Ha a könyvhetet és az operafesztivált egy hagyományos standon hirdették volna, az biztosan nem lett volna annyira népszerű, mint egy mozgó villamos, amelyhez hozzárendeltek egy funkciójától teljesen eltérő szerepet. A kezdeményezés jó példája a közösségi összefogásnak is, hiszen a felmerült költségeket önkéntes adományokból, több cég hozzájárulásából tudták fedezni. A versvillamos egyben lehetőséget adott arra, hogy a könyvtár megjelenjen, és néhány napig jelen legyen a helyi sajtóban.¹ Az ötlet

kiváló továbbgondolásának tekinthető, ahogyan Debrecenben népszerűsíti a költészetet a Méliusz Juhász Péter Könyvtár, együttműködve a helyi kávézókkal és cukrászdákkal: 2017. április 10. és 12. között a XV. Debreceni Költészeti Fesztivál idején a vendégek kis papírtekercseken Arany-idézeteket is kapnak a rendelt kávé vagy sütemény mellé. Április 11-én pedig – a költészet napján – a Csokonai Színház művészei bukkannak fel a helyi villamosokon, hogy Arany János költeményeit szavalják az utazóknak. A könyvtár idei Arany János-emlékévéhez kötődő szolgáltatása a debreceni Arany-emlékekhez tett irodalmi séta is, mely során a Méliusz Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének munkatársa kalauzolja az érdeklődőket.

A versvillamoshoz hasonló kitelepülések kétségtelenül rendkívül látványosak, de egy egyszerű szabadtéri program, akár a könyvtár melletti parkban, téren vagy a könyvtár udvarában is izgalmas lehet.² Ez a világon sok helyen bevett gyakorlat, például a New York Public Library mögött is van egy park, ahol szabadtéri könyvtár működik. 2015. május 9-én a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár szervezett szabadtéri eseményt a könyvtár olvasóinak és a város minden lakójának. A rendezvénnyel ahhoz a májusi programsorozathoz csatlakozott, amellyel Miskolc város napját ünnepelték. Az eseménynek az *Ujjé a Népkerben és a könyvtárban is nagyszerű* címet adták, a megszervezéséhez pedig a Nemzeti Kulturális Alap támogatását kérték.

A programok sorát a *Kávészünet* nevű együttes nyitotta klasszikus és kortárs költők megzenésített verseivel. A családi akadályversenyen csaknem 40 család vett részt, de a könyvtárhasználati és műveltségi kvizeken, vetélkedőkön is magas volt a részvételi arány. Ugyancsak népszerűnek bizonyult az a másfél óra, amikor négy József Attila-díjas költő (Fecske Csaba, Kiss Ottó, Vörös István és Zalán Tibor) beszélgetett egymással a színpadon, illetve be is vonták a közönséget, pl. közös rímalkotással, versírással. Mindezeket túl voltak kézműves foglalkozások is, amelyek keretében a hagyományos nemezelés és agyagozás mellett a résztvevők apró könyveket is kötöttek a könyvtárosok segítségével. Külön megszólították a középiskolásokat is, nekik Vörös István tartott rögtönzött kreatív írás tanfolyamot. Volt bábelőadás, közös éneklés és tánc is, így nem volt olyan látogató, aki ne találhatott volna magának legalább egy olyan programot, amelyen szívesen részt vett. A programokba aktívan bekapcsolódókat palacsintajegyekkel jutalmazták, amelyeket egész nap beválthattak a kihelyezett palacsintázóban. A könyvtár e program megszervezésével nem csupán a helyi közösségfejlesztésből vette ki a részét, de hozzájárult a minőségi kultúra terjesztéséhez és talán az olvasói létszámának gyarapításához is.³

A könyvtári szolgáltatások külső helyszíneken való megvalósítására számos jó példát lehetne sorolni akár olyan állandó helyszíneken is, mint a nagy bevásárlóközpontok terei vagy a tömegközlekedési csomópontok. Kínában és Spanyolországban is van példa metróállomásokra kihelyezett kisebb letétekre. Magyarországon is egyre népszerűbbek a kihelyezett könyvtárak. Sok példát találunk a Balaton melletti vagy más strandokon, fürdőekben elhelyezett mozgókönyvtárakra, 2016-ban már több mint 50 helyszínen volt elérhető ilyen szolgáltatás.

Ahány strandkönyvtár, annyiféle megoldás, Siófokon pl. egy buszmegállóra emlékeztető fedett részen kaptak helyet a polcok és azokon a könyvek, folyóiratok. A kölcsönzéshez nem kell beiratkozni, sőt, a hagyományos értelemben kikölcsönözni sem kell a dokumentumokat, elég levenni őket a polcokról, s a nap végén visszatenni. A strandkönyvtár üzemeltetője a siófoki városi könyvtár, amely immáron több éve egy 1000 dokumentumból

álló állománnyal van jelen a strandon. A könyvtár állománya klasszikus és szórakoztató irodalomból, angol és német idegen nyelvű könyvekből, ifjúsági és gyermekirodalomból áll, a gyermekes családokat pedig színezők, társasjátékok, kirakók várják.

Hasonló könyvtár működik Balatonalmádiban is. A Pannonia Kulturális Központ és Könyvtár is több mint 1000 kötetel áll a strandolók rendelkezésére, sőt, lévén, hogy a könyvtár épülete nagyon közel van a strandkönyvtárhoz, a könyvtár dolgozói az egyedi kéréseket is rövid időn belül teljesíteni tudják. A strandolók ezen felül más szolgáltatásokkal is találkozhatnak, pl. a *Vidd és olvasd!* elnevezésű kezdeményezés lényege, hogy az ajándékkönyvekből vagy könyvtári fölőspéldányokból kedvükre válogathatnak az olvasók, és a kiválasztott könyveket vissza sem kell vinniük.

A keszthelyi strandkönyvtárban is egy több mint 500 kötetes állományból válogathatnak az odalátogatók, ám itt csak beiratkozott olvasók kölcsönözhetnek.⁴

Rendhagyó szolgáltatások

Nem csak a helyszínek, de a szolgáltatások összetételében is megjelenhet olyan innovatív megoldás, amely átformálja a könyvtárról alkotott hagyományos képet. A kulcs azonban az, hogy vagy a szolgáltatás jellege (pl. kölcsönzés, elektronikus adatbázis építése és közzététele stb.) vagy a tartalma (könyvekhez, olvasáshoz kapcsolódik) tükrözze a könyvtár tradicionális szerepeit.

Több könyvtárnak is van képzése, segítőszolgálat az álláskereső elhelyezkedésének megkönnyítésére. Külföldön ez egy sokkal jellemzőbb könyvtári szolgáltatás, és sok álláskereső fordul a könyvtári rendszerhez segítségért, Magyarországon ez egyelőre kevésbé népszerű, de a jövőben még megváltozhat (lásd például e lapszámunkban a könyvtárbuszról szóló cikk vonatkozó részét). A könyvtár szociális funkciója nagyon sokféle formában megnyilvánulhat. Ennek egyik innovatív példája a Philadelphiában működő Paschalville Branch könyvtár szolgáltatása.

Az intézmény a város egy olyan részén helyezkedik el, ahol az országos átlaghoz képest sokkal alacsonyabb az ott élők bevétele, és a munkanélküliség is magasabb, mint máshol. A könyvtárnak ezen a környéken is igyekeznie kell kielégíteni az ott élők szükségleteit, ezért nem meglepő, hogy évek óta rendszeresen szerveznek olyan tanfolyamokat, amelyek megkönnyítik az emberek munkaerőpiacra való visszailleszkedését. Az álláskeresőkhöz rendelkezésre álló alapvető infrastruktúra (számítógépek, internetelés, információnyújtás) mellett egy szokatlan ötlettel is előállt a könyvtár: ez a szolgáltatás a nyakkendőkölcsönzés, vagy ahogy a könyvtár hivatkozik rá, a „*tiebrary*”. A könyvtár dolgozói közvetlenül találkoznak azokkal a problémákkal, amelyek megnehezítik az álláskeresők életét, és a munkanélküliségük kiváltó okaira is fény derül. Egy-egy állásinterjú olyan triviális okok miatt is balul sülni el, mint a nem megfelelő öltözet. Amikor elindították a projektet, nem volt világos, hogy milyen módon fogják kivitelezni a nyakkendőkölcsönzést. Először külön nyakkendőtartó fogasokon tárolták a kölcsönözhető nyakkendőket, és azok nem képezték az állomány szerves részét. Később a régi, már nem használt VHS-tartó polcokat állították be a könyvek közé, és a nyakkendőket különböző színű, üveglappal lefedett rekeszekben tárolták (hasonlóan az öltönyzuletekhez). Ezeket a rekeszeket vonalkóddal és azonosítószámmal látták el, ezután pedig már ugyanúgy lehetett kölcsönözni a nyakkendőt, mint a könyvtári dokumentumokat. A kölcsönzés időtartama 3 hét volt.

A kezdeti, tizenkét nyakkendőből álló „*tiebrary*” gyűjtemény egyre bővült, végül több mint ötven különböző mintájú, formájú nyakkendőt tartalmazott, melyek nagy része az olvasók adományából származott. A szolgáltatás amellelt, hogy segítette az álláskeresőket, bővítette a könyvtár olvasóközönségét. A nyakkendőkre sokan szerencsét hozó talizmánként tekintettek, így már nem csak azok kölcsönözték, akik otthon nem rendelkeztek ezzel a ruhadarabbal.⁵

Míg a nyakkendők kölcsönzése elsősorban a munkakeresés elősegítésével volt indokolható, a következő szolgáltatás inkább marketingötletként, a könyvtár arculatának alakításaként és az olvasók közösségének erősítéseként fogható fel. Az Amerikai Egyesült Államok-beli Stark County District Library 2015 júniusában útjára indította a *BikeSmart* elnevezésű kerékpárkölcsonző szolgáltatást, melynek keretében a könyvtár beiratkozott olvasói ingyenesen használhatják a város hat pontján elhelyezett kerékpárokat. Az elgondolás egy középiskolásoknak szervezett nyári táborban merült fel, ahol azért vettek részt a diákok, hogy olyan újszerű közösségformáló ötleteket dolgozzanak ki, amelyekből a város egész közössége profitálhat.

A közösségi kerékpárkölcsonzést a könyvtár a Canton parkkal és a Stark County parkkal együttműködve valósította meg. A kerékpárkölcsonző teljes infrastruktúráját a Zagster nevű cég szolgáltatta, ő adta bérbe és tartotta karban a bicikliket és a kölcsönzőállomásokat. A könyvtár az olvasói számára ingyen tette elérhetővé a kerékpárkölcsonző szolgáltatást (6 kölcsönzőhelyen 6–6 kerékpár került elhelyezésre), amelyeket az olvasók az olvasójegyikkel vehettek igénybe. Mások, akik nem voltak a könyvtár beiratkozott olvasói, 4 óránként 6 dollárt (kb. 1700 Ft) fizettek.

A szolgáltatás elindítását követő 1 évben 1150 új beiratkozott olvasója lett a könyvtárnak, akiknek nagy részét a BikeSmartnak köszönhetette. Az első évben összesen háromezer szer kölcsönöztek kerékpárt, ami a 73 ezer lélekszámú Canton várost tekintve magas számnak tekinthető.⁶

A furcsa és váratlan tárgyak kölcsönzése mellett más olyan szolgáltatások is lehetnek, amelyek kötődnek a könyv és a könyvtár világához, és nagy szerepük lehet a helyi közösségek erősítésében. A Berzsényi Dániel Megyei és Városi Könyvtárban 2011 áprilisa és 2012 januárja között megrendezett *Könyvbódító* elnevezésű olvasásnépszerűsítő játék erre jelent jó példát.

„Óriási veszély fenyegeti életünket! Egyre kevesebb ember olvas, és a betűket ismerők is gyakran értik félre a leírt szavakat. Az olvasás szeretetének eltűnése akár az emberiség pusztulásához is vezethet, hiszen a könyveket olvasó és értő emberek nélkül feledésbe merülhetnek a lelket gyógyító mesés történetek, és a mindennapi élet megértését szolgáló tudományos és ismeretterjesztő könyvek. Ép lélek és eszesség nélkül pedig elképzelhetetlen az élet a Földön.”

Ezek voltak a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár *Könyvbódító* versenyét hirdető első sorok. A versenyre Vas megye könyvtáraiból jelentkezhetek vállalkozó kedvű fiatalok, két korosztályban (10–14 évesek és 15–18 évesek). A versenyt olvasásfejlesztéssel kapcsolatos felkészítő előadások előzték meg, amelyeken a tanulók mentorai vettek részt.

A csapatok egy megadott listából választott könyvvel jelentkezhettek a megmérettetésre. A verseny első felében az indulók kérdőívek és interjúk formájában mérték fel a környezetükben élők olvasási szokásait (mit és mennyit olvasnak, mi motiválja őket stb.).

A második fordulóra 2011 nyarán került sor, ekkor kilenc játékos feladattal kellett megbirkózniuk. Mintegy 50 könyvet használhattak a feladatok megoldása során, ezáltal sok könyv került a versenyzők kezébe, és előfordult, hogy kedvet kaptak az elolvasásukhoz. A harmadik fordulóban megismerkedtek a versenyzőtársaikkal és az őket értékelő zsűrivel, valamint részt vettek az első, nekik szervezett előadáson (Nagy Gábor beszélt a műértelmezésről). Erre a napra a versenyzők egy olyan produkcióval és tablóval készültek, amellyel a választott könyveket ismertették. A következő fordulóban arra kellett választ keresniük, hogy miért szép a választott mű, mi ragadta meg őket az olvasása közben. A megoldást egy kétoldalas műelemzés formájában nyújtották be a zsűrinek.

Néhány hétre rá Paulovkin Boglárka tervező grafikus könyvillusztrálással kapcsolatos előadását hallgathatták meg a versenyzők. Ez az ötödik forduló feladatainak megoldásához nyújtott segítséget, amely során szabadon választott technikával illusztrációt kellett készíteni a kiválasztott könyvhöz. A játék következő fordulójában az érzelmek és az ezeket kísérő cselekedetek oldaláról kellett bemutatni a választott művet, amire Lászlóné Patay Judit készítette fel a versenyzőket. A záró rendezvényen kihirdették a győzteseket és a résztvevők előadást hallgathattak A retorika, az érvelés művészete címmel.⁷

Új együttműködések, új használói csoportok bevonása

A könyvtáraknak mindenki számára egyenlően biztosítania kell az információs és kulturális javakhoz való korlátozásmentes hozzáférést. Ez a követelmény azt is jelenti, hogy a szolgáltatásokat gyakran egy-egy jól meghatározható célcsoport igényei szerint kell kialakítani, s így akár a hátrányos helyzetben lévő emberekhez is jussanak el a könyvtárak által közvetített lehetőségek és szellemi javak.

Az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár kezdeményezése az integrált művészeti nevelést ötvözi az olvasásra és könyvtárhasználatra neveléssel, így segítve hátrányos helyzetű és integráltan nevelhető sajátos nevelési igényű (SNI-s) gyermekek érvényesülését. A program fejleszti a célcsoport olvasási kultúráját, interdiszciplináris szemléletmódját, s pozitív élményeken keresztül tudatosítja bennük, hogy a könyv, az olvasás és ezek kapcsán a könyvtár segítők és esélyegyenlőségük támogatója lehet a mindennapjaikban. A gyermekek a helyi, speciális feladatokat ellátó iskolákkal, óvodákkal együttműködésben kialakított programokban vesznek részt, szervezeten, ugyanakkor játékos, szórakoztató formában jutnak információkhoz, ismerkednek az elérhető tudástárakkal. A könyvtár az elmúlt évben a következő témakörökben tartott foglalkozásokat SNI-s gyerekeknek: kézműves foglalkozások (pl. kavicsfestés, kézműveskedés fonalakkal, húsvétvárás), játékos irodalmi foglalkozások, kevés kézműveskedéssel (pl. Népmese napja, mikulásváró, könyvtárhasználat). Az SNI-s gyerekek rendszeresen részt vesznek a könyvtár Bolgár mesenapján (interaktív bábos mesefoglalkozás), és a könyvtár rajzpályázatára is érkeznek tőlük pályamunkák, amelyeket sérültségük figyelembe vételével értékelnek.⁸

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) 2010-ben indult *Olvasó-társ* elnevezésű programja közkönyvtárak (pl. Kaposvári Megyei és Városi Könyvtár, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Lőrinci Nagykönyvtára) együttműködésével valósított meg önkéntes programot a szociokulturális hátránnyal élő, betűszegény környezetben felnövő gyermekek megsegítésére. A program keretében önkéntes egyetemisták és könyvtárosok vállalták, hogy a gyermekek lakóhelyéhez, iskolájához közeli könyvtárakban rendszeresen találkoznak hátrányos helyzetű iskolásokkal, és felolvasnak, mesélnek nekik. Az elmúlt években

országszerte több mint 200 önkéntes találkozott heti-kéthetenkénti rendszerességgel a gyerekekkel, sőt kórházakba és az SOS Gyermekfaluba is eljutottak. A HUNRA ingyenes előkészítő tanfolyamokat szervezett az önkéntes felolvasóknak. A kezdeményezésnek új lendületet adott, amikor az iskolai közösségi szolgálat keretében a középiskolások sorából is kerültek ki önkéntes felolvasók. A program hozzájárult a hátrányos helyzetű gyermekek életében az irodalomgazdag családi környezet hiánya okozta hátrányok kompenzálásához, s egyszerű, széles körben adaptálható eszközt kínált a könyvek szeretetének ösztönzéséhez, az olvasás örömeinek a felfedezéséhez. A tapasztalatok szerint a programban részt vevő gyermekek érdeklődni kezdtek a hangos olvasás hallgatása iránt, illetve motiváltabbak lettek az önálló olvasásra is.

A tartósan beteg, mozgásukban korlátozott, fogyatékkal élő, idős, házhoz/ágyhoz kötött olvasók könyvtári ellátásának megoldására került bevezetésre a baranyai megyei könyvtári feladatokat ellátó Csorba Győző Könyvtár Házhoz megy a könyvtár! elnevezésű szolgáltatása 2012 decemberétől. A könyvtár munkatársai havonta egy alkalommal mindazoknak a lakására viszik a kért dokumentumokat és szolgáltatásokat, akik nem szeretnék lemondani az olvasás örömeiről, akkor sem, ha – ideiglenesen vagy akár hosszabb ideig – személyesen nem tudnak elmenni a könyvtárba. Három könyvtáros dolgozik felváltva a programban, akik havonta egyszer mennek házhoz a szolgáltatást igénylő olvasókhoz. A szolgáltatást igénybe vevők köre jellemzően az idős, egyedülálló, súlyosan beteg, látássérült olvasókból áll. A legtöbb esetben közvetlen kapcsolat alakul ki a könyvtárosok és az olvasó között, a könyvtárosok meghallgatják az olvasót vagy kölcsönösen mesélnek egymásnak. Egy alkalommal kb. 8–10 olvasóhoz jutnak el a *Házhoz megy a könyvtár* könyvtárosai, sokan havonta, mások két- vagy háromhavonta igénylik a látogatást. A házhoz vitt dokumentumok az olvasói igényeknek és adottságoknak megfelelően változnak. Sokan régi, kedves olvasmányaikat szeretnék újra megtalálni. A gyengélátók a hangoskönyveket igénylik, illetve a Fonotéka dokumentumait, az idősek inkább a könyvhöz ragaszkodnak és témát választanak, s van, aki az olvasás megszerettetése céljából az unokája számára is kér mesekönyveket vagy mesefilmet kölcsönöz. Ez a program, bár közvetlenül nem kíván ellátni a szociális és segítő szakmák kompetenciakörébe tartozó feladatokat, mégis az emberről szól, akinek örömet tudunk szerezni az olvasással és a könyvekkel, ezzel hozzájárul az olvasók mentális egészségvédelméhez, biztosítja a kultúrához, olvasnivalókhöz, információforrásokhoz való szabad és egyenlő hozzáférést, valamint az elszigeteltség enyhítésére a rendszeres emberi kontaktus lehetőségét.

Az Amerikai Egyesült Államokban a könyvtáraknak közre kell működniük a latin-amerikai háttérű bevándorlók beilleszkedési és munkavállalási problémáinak enyhítésében is. A kisebbségi léttel gyakran együtt jár a nyelvtudás vagy az elégséges szintű képzettség hiánya, ami miatt ezek az emberek sok területen hátrányt szenvednek. Az integrációs kísérletek során sokszor az azonos népcsoportokhoz tartozó kisebbségek is rendkívül széttagoltak, nem szerveződnek nagyobb közösségekbe. Ez a különböző nyelvekből és nyelvjárásokból eredő kommunikációs problémákból és az eltérő iskolai végzettségből, eltérő társadalmi státuszokból eredeztethető. Vannak, akik úgy vándoroltak az Amerikai Egyesült Államokba, hogy tökéletesen beszélték az angol nyelvet, de sokan csak alig vagy egyáltalán nem tudtak angolul kommunikálni.

A latin-amerikai bevándorlóknak általában eszébe sem jut, hogy a könyvtárban valamiféle segítséget kaphatnak a boldoguláshoz, hiszen olyan helyekről származnak,

ahol a könyvtár, ha van, csak egy szűk helyiség, régi, poros könyvekkel és időszakosan nyitvatartással. A Waukegan Public Library dolgozói rájöttek, hogy úgy tudják a legeredményesebben megnyerni maguknak a latin-amerikai közösségek tagjait, ha a vezetőjüket vagy azt az embert keresik fel, akire a közösség tagjai felnéznek és van súlya a szavának. Nagyon gyakran a templomok közösségében találták meg ezt az embert.

Olyan kézzelfogható programokat és szolgáltatásokat kellett nyújtani, amelyek ténylegesen képesek megkönnyíteni a bevándorlók boldogulását. A Waukegan-i könyvtár már többször tartott ingyenes, spanyol nyelvű tanfolyamot, amely végzettséget is adott a tanulóknak. Sok önkéntes dolgozik náluk, akik beszélnek spanyolul, így segíteni tudnak a rászorulóknak az angol nyelv elsajátításában, a munkavállalásban és minden egyébben, amire szükségük van. Mindezt könyvtári keretek között teszik, a könyvtár ingyenes szolgáltatásaként. Legtöbbször nemcsak az az ember válik rendszeres könyvtárhasználóvá, aki segítséget kapott a könyvtártól, hanem a közösségének tagjai is felismerik, hogy a könyvtár egy olyan hely, amely intenzíven képes támogatni a közösségbe való beilleszkedésüket, s ezáltal a mindennapi boldogulásukat.⁹

Magyarországon jelenleg kevés bevándorló háttérű ember keresi az integráció lehetőségét a könyvtárban, viszont számos olyan csoportot sorolhatnánk, amelyek esélyeinek a javításáért sokat tehetnek intézményeink. Minden települési közösségnek és könyvtárnak megvan az a felhasználói csoportja, amely megcélozható speciális szolgáltatásokkal vagy csak tudatossággal, odafigyeléssel. Néhány probléma sablonszerűen kezelhető, néhány viszont egyedi megoldásokat kíván. Ilyen helyzetről számolt be Péterfi Rita is, miszerint a Pest Megyei Könyvtár olvasóinak és dolgozóinak nagy gondot okozott három hajléktalan, ápolatlan ember felbukkanása a könyvtárban. A probléma a tél beköszöntével kezdődött, amikor napi rendszerességgel megjelent négy hajléktalan a könyvtárban. Olyan elviselhetetlen szagot árasztottak, hogy onnantól kezdve, hogy leültek a folyóiratokhoz, senki más nem merészkedett oda, hetekig ők voltak a könyvtár folyóirat-állományának kizárólagos használói. Ráadásul mindennap nyitástól zárásig maradtak. Mivel a napi olvasójegy használatához is regisztrálniuk kell az olvasóknak, ezért a könyvtár dolgozói tisztában voltak vele, hogy a négy hajléktalan közül háromnak a szentendrei hajléktalanszálló az otthona. A helyzet a könyvtár közösségére is negatív hatással volt, ugyanis a néhány hét során, amíg ez a probléma fennállt, megcsappant a könyvtár látogatóinak a száma, és a merészebb olvasók rendszeresen hangot is adtak elégedetlenségüknek.

Az előállt helyzet nehéz volt a könyvtárnak is, hiszen a könyvtár nyilvános intézmény, amely minden állampolgár számára szabadon hozzáférhető, a kérdés csak az, hogy meddig terjed egy állampolgár joga: azt akkor is érvényesítheti-e, ha azzal más emberek jogát sérti. Mégsem könnyű azt mondani egy nehéz sorsú embernek, hogy többé nem olvashat a könyvtár tereiben. Éppen azt vennénk el ezektől a társadalom perifériájára szorult személyektől, ami az integrációjukat támogathatná: az olvasás, a kultúra, a rekreáció és a közösségben való egyenrangú részvétel lehetőségét.

A könyvtár dolgozói végül segítséget kérve felhívták a hajléktalanszállót. A megoldás végül a szálló által közzétett felhívás lett, amelyben leírták, hogy a könyvtárak csak tisztálkodás után, tiszta ruhában látogathatók, továbbá elkezdtek aktívabban ellenőrizni a szálló vendégeit, hogy megfeleljenek az alapvető higiéniai elvárásoknak.¹⁰

A szakirodalom megemlékezik néhány horvátországi projektről is, amelyek mind a hajléktalanok segítségét, lehetőségeiknek a javítását célozták. A kulcs ezekben az esetek-

ben is olyan stratégiai partnerségek kialakítása volt, amelyeken keresztül megszólíthatóvá váltak a célcsoport tagjai.

A zágrábi városi könyvtár fedél nélkülieket megszólító kísérleti projektje 2010-ben indult az *Utalámpa* című hajléktalan magazin szerkesztőségével való együttműködéssel. Ebben a lapban hajléktalanok tesznek közzé írásokat, a számokat ők is terjesztik, ami a tisztességes munka lehetőségét és szerény mértékű jövedelmet jelent számukra. A könyvtár információs műveltség kurzussal, kreatív workshopokkal, önkéntes munkalehetőséggel támogatta a magazin működését. A szerzők számára tartott írószemináriumon a lap írói fejleszthették készségeiket. Az együttműködés során a könyvtár megtalálta azt a lehetőséget, amellyel egy már működő szolgáltatást tud még jobbra tenni a saját eszközeivel. A program azokat a készségeket és kompetenciákat fejlesztette a hajléktalanok esetében, amelyek a munkaerőpiaci reintegráció szempontjából kulcsfontosságúak.

Szintén a zágrábi városi könyvtár programja volt a *Könyvtári hálózat a hajléktalanok segítéséért* című projekt. A program 2011–2012 folyamán egy hajléktalanszállón működött, a könyvtár által szerzett támogatásból információtechnológiai eszközöket (számítógépeket és nyomtatókat) vásároltak, majd kurzusokon oktatták ezek használatát, majd ezt egészítették ki a munkaerőpiacra való visszailleszkedést segítő programmal.

A harmadik zágrábi kísérleti projekt keretében már kifejezetten a könyvtárba invitálták a hajléktalanokat, ahol szintén munkakereséssel és az információtechnológia használatával kapcsolatos tanfolyamokat szerveztek. A könyvtár ebben az esetben olyan biztonságos, motiváló közeget jelentett, amely minden résztvevőnek megmutatta, hogy a tanulás, a kultúra és a közösséghez tartozás kivezethet a legreménytelenebb élethelyzetből is.¹¹

A könyvtár mint metafora

Vannak olyan hazai és külföldi kezdeményezések is, amelyek a könyvtár közösségi szerepvállalásának erősítése jegyében a helyi társadalomban élő, hátrányos helyzetű csoportokkal, egyénnel, kisebbségekkel szembeni előítéletek és sztereotípiák csökkentését, az interkulturális párbeszéd ösztönzését, a helyi fiatalok emberi jogi nevelését, az információs korban az emberi kapcsolat, a „humán oldal” iránti érzékenyítést tűzik ki célul. A diszkriminációtól szenvedő, gyakran előítéletekkel, sztereotípiákkal kezelt csoportok, egyének integrációjának, társadalmi befogadásának elősegítésére a könyvtáraknak is fel kell készülniük, ami messze nem csak a migránsválsággal sújtott területeken lehet releváns kérdés.¹²

A könyvtári és a szociális/ifjúsági munka ötvözetét valósította meg a világszerte több mint hetven országban alkalmazott multikulturális érzékenyítő program, az élő könyvtár (*living library*), amely a helyi társadalmat alkotó egyének és csoportok közötti interkulturális párbeszédet, az emberi méltóságot és az esélyegyenlőséget helyezi középpontba, s tapasztalati tanulásra építve, (ön)reflektivitásra, empátiára, autonóm és kritikai gondolkodásra ösztönözve ér el felvilágosító hatást.¹³ Az élő könyvtár olvasás-metaforába ágyazva kezdeményez dialógust a legkülönbözőbb kultúrákat, vallásokat, életmódokat képviselő emberek és lokális csoportok között, segítve a tolerancia erősítését, a Másik gondolkodásának, életmódjának, kultúrájának mélyebb megértését, könnyebb elfogadását, a vele való konfliktus- és erőszakmentes együttélést. Az élő könyvtár által közvetített legfontosabb érték a Másik nézőpontjának megértésén alapuló befogadás és elfogadás, ami személyes interakción és téveszméket eloszlató információszerzésen alapul.

Élő könyvtárakat a módszer immáron tizenhét éves világharrierje során eleinte ifjúsági fesztiválokon, majd könyvtárakban, könyvfesztiválokon, iskolákban, egyetemeken, a legutóbbi időkből pedig már romkocsmákban is szerveztek. Ma már nem pusztán a fiatalok emberi jogi nevelése a cél, gyakran a helyi felnőtt lakosság interkulturális párbeszédéért és a multikulturális társadalmak integrációjának támogatásáért szerveznek élő könyvtárakat.

Az alkalmanként 3–4 órától a több naposig terjedő élő könyvtár rendezvény közkönyvtári működésmódban valósul meg: az olvasó 20–30 percre kikölcsönözheti az őt érdeklő élő könyvet az olvasószolgálaton, akitől bármit kérdezhet, s aki a saját élettapasztalatát osztja meg vele. Az élő könyvek általában az adott társadalomban „problémaként” kezelt témákat képviselnek, lehetnek pl. vallási és etnikai csoportok, ifjúsági szubkulturák tagjai, fogyatékkal élők és szenvedélybetegek, nemi identitásuk alapján mások (LMBTQ), vagy az átlagostól eltérő, „furcsa” életmóddal, szokással élők, aktivisták, mozgalmárok, esetleg előítélettel kezelt szakmák, tevékenységek képviselői.

Az elmúlt években Magyarországon a Sziget Fesztivál, az Emberség Erejével Alapítvány, a budapesti Szimpla Kert romkocsmája, valamint iskolák, egyetemek és közkönyvtárak szerveztek élő könyvtárakat. Az egyetemek részéről kiemelhető a Pécsi Tudományegyetem KPVK Könyvtár Tanszékének könyvtáros, könyvtárostanárra és ifjúságsegítő egyetemi hallgatókat, valamint civil és vallási szervezeteket (pl. PeMeL, INDIT Közalapítvány, Fogd a kezem Alapítvány, SINOSZ, Vakok és Gyengénlátók Baranya Megyei Egyesülete, Kerek Világ Alapítvány, Krisna-völgy, Retextil, Új Esély Alapítvány) és a baranyai BKSZR-t bevonó projektje. Ennek a sokoldalú együttműködésnek a keretében 2014 tavasza óta évente több alkalommal, alkalmanként 3–4 órán át átlagosan száz-kétszáz fiatal olvasó olvashat élő könyveket és vonódhat be egy életreszóló ön- és emberismereti élménybe. A pécsi élő könyvtárakban a város középiskolásai vesznek részt olvasóként, akár úgy, hogy kisebb csoportokban ellátogatnak az egyetemen szervezett rendezvényre, akár úgy, hogy az iskola hívja helybe az élő könyvtárat egy-egy iskolai témában.¹⁴

Összegzés

Az itt bemutatott jó gyakorlatok a Cselekvő Közösségek projekt módszertani fejlesztéseivel kapcsolódó pozitív példák, amelyek közreadásával az a célunk, hogy ötleteket, mintát adjunk a könyvtárak közösségfejlesztő tevékenységéhez, annak különböző aspektusaihoz.

A közös valamennyi projektben, hogy vagy a helyszín, vagy a szolgáltatás maga, vagy a célközönség új irányból közelíti a helyi társadalmak problémáihoz, ezzel javítja a könyvtár ismertségét és elismertségét. A projektek jellemzője, hogy a projektszerű működésnek egyszer vége szakad, az eredményeket, az új szolgáltatásokat, a bevont célcsoportokat azonban hosszú távon is meg kell tartani. Talán ez a legfontosabb kihívás valamennyi esetben.

Jegyzetek

1. Répássy Olivía: Feldíszített versvillamos jár szerdától = Minap, 2015. május 26. <http://minap.hu/cikkek/feldiszitett-versvillamos-jar-szerdatol> (Letöltve: 2017. március 12.); Elindult útjára Miskolcon a versvillamos. MTI hír. = Borsod Online, 2015. május 27. <http://www.borsodonline.hu>

- boon.hu/elindult-utjara-miskolcon-a-versvillamos/2842813 (Letöltve: 2017. március 12.); Vers(villamos) mindenkinek. Észak Magyarország, 2015. június 4. <http://www.eszak.hu/fokuszban/2015/06/03/versvillamos-mindenkinek.eszak> (Letöltve: 2017. március 12.);
2. Egy, a stockholmi lakosság körében sikeres pop up éttermi kezdeményezés mintájára az adott település közterein felállítható pop up könyvtár ötletét veti fel Jukka Relander cikke (Pop up library – why not? Scandinavian Library Quarterly, 2012 4. sz. 12-13.) A kezdeményezés célja a könyvtárról szóló társadalmi párbeszéd serkentése, hogy a helyi lakosok kifejezésre juttathassák, milyen könyvtári szolgáltatásokat szeretnének látni maguk körül. A kezdeményezéshez a városi könyvtár biztosíthatja az eszközöket és az infrastruktúrát. Szintén a stockholmi városi könyvtár innovációja a 2010-2011-ben született SSB Labs (elődje a Kista Idea Lab re:library thinktank), amely a multikulturális városban élők digitális inklúzióját szolgáló, a használók által irányított információs és kollaboratív tanulást szolgáló közösségi média platform kívánt lenni.
 3. Bokrosné Stramszky Piroska: „Ujjé a Népkertben és a könyvtárban is nagyszerű”: Könyvtári majális Miskolcon. Könyvtárvilág, 3. évf. 3. sz. - <http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2015/06/ujje-a-nepkertben-es-a-konyvtarban-is-nagyszeru/2352> (Letöltve: 2017. március 12.)
 4. Rácz András: Strandkönyvtárak a Balatonnál. Könyvkultúra, 2016. június 24. <http://konyvkultura.kello.hu/konyvkultura/2016/06/strandkonyvtarak> (Letöltve: 2017. március 12.)
 5. Walker, Jennifer: Community Ties – Philadelphia branch lends out neckties to job seekers. American Libraries Magazine, 2016. szeptember 1. <https://americanlibrariesmagazine.org/2016/09/01/tiebrary-community-ties> (Letöltve: 2017. március 12.)
 6. Perrero, Megan: The Freewheelin’ Library Stark County District Library lends bikes to cardholders. American Libraries Magazine, 2016. szeptember 8. <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/bikesmart-freewheelin-library> (Letöltve: 2017. március 12.)
 7. KÖNYVHÓDÍTÓ - Könyves játék. Könyvtár napjai Rum község Községi és Iskolai Könyvtárának Lapja, 2012. február 8. <http://knyvtrnapjai.blogspot.hu/2012/02/konyvhodito-konyves-jatek.html> (Letöltve: 2017. március 12.)
 8. Nida Judit (szerk.): Kalandozás az időben: Az integrált művészeti nevelés lehetőségei a könyvtárban (6 részből álló foglalkozássorozat. Érd: [Csuka Zoltán Városi Könyvtár], 2010.
 9. Ruhlmann, Ellyn: Connecting Latinos with Libraries. American Libraries Magazine, 2014. május 19. <https://americanlibrariesmagazine.org/2014/05/19/connecting-latinos-with-libraries/> (Letöltve: 2017. március 12.)
 10. Péterfi Rita: Ápolatlan olvasók a könyvtárban. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2013. 4. sz. 8-11. p. <http://ki.oszk.hu/3k/2013/05/apolatlan-olvasok-a-konyvtarban> (Letöltve: 2017. március 13.)
 11. Bunić, Sanja: Libraries and the homeless. Library Review, 2013. (62. évf.) 1-2. sz. 34-42. p.
 12. Lásd erről például: IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto Toolkit, 2015. Elérhető: <http://www.ifla.org/node/8977> (Letöltve: 2016. december 12.)
 13. Lásd erről bővebben: www.humanlibrary.org (Letöltve: 2013. november 20.)
 14. Vass Marianna: Inkább megérteni, mint ítélni – iskolai élő könyvtár Komlón. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2017. 2. sz. 23-27. p. A projektről lásd Kasza Fruzsina könyvtárostánár és Földesi Mihály informatikus könyvtáros hallgató kisfilmjeit: https://www.youtube.com/watch?v=OEdnn_EBgho
<https://www.youtube.com/watch?v=hYdvB-CsazY>
-
-